

KRALJEVSKO GOSPODARSKO I ŠUMARSKO UČILIŠTE U KRIŽEVCIMA I MILUTIN CIHLAR NEHAJEV

Snježana Paušek-Baždar

UVOD

Malo je poznato da je istaknuti predstavnik hrvatske moderne i jedan od najznačajnijih prozaika toga doba **Milutin Cihlar Nehajev** (1880-1931) studirao i doktorirao kemiju, te da je tri godine radio kao kemičar u Agro-kemijskom zavodu Kraljevskog i gospodarskog i šumarskog učilišta u Križevcima.

Također je malo poznato da je njegov križevački kolega i prijatelj, također kemičar **Dragutin Strohal** (1884-1948) objavio u *Hrvatskoj reviji* poduži članak o svojim uspomena na zajedničke križevačke godine. Taj članak je zanimljiv povjesničarima znanosti, jer otkriva neke nove podatke o Križevačkom učilištu, o profesorima, asistentima, o organizaciji Zavoda, te o područjima agrikulturno-kemijskog rada. No, možda je još zanimljiviji povjesničarima književnosti, jer otkriva suptilne pojedinosti o Cihlarovom fizičkom izgledu; boji očiju, hodu, stasu, garderobi, potom o njegovim svojstvima; sklonosti prema muzici, o druženjima, o literaturi koju je čitao, ali i o nesklonosti da razgovara o nekim temama, kao o politici i religiji.

KRIŽEVAČKO GOSPOKRIŽEDARSKO I ŠUMARSKO UČILIŠTE

Sredinom 19. stoljeća u Hrvatskoj se osim prosvjetiteljske pokreće i gospodarska svijest. Već u preporodno doba osniva se Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo i njegovo glasilo, a od 1858. na prijedlog i poticaj Bečke

vlade nastoji se utemeljiti posebna škola ili učilište s podukom iz gospodarstva. Uostalom, škole s takvim programom su početkom 19. stoljeća utemeljene u svim većim središtima zapadne Europe: Möglin u Njemačkoj (1806); Grignon (1827), Rennes (1846) i Montpellier (1870) u Francuskoj; Cirencester (1845) u Engleskoj i drugi.

Nakon ponude koju je dao **Janko Gašpary**, gradonačelnik Križevaca i nakon što je povjerenstvo Bečke vlade pregledalo zemljište i praznu zgradu bivše županije, uredbom cara i kralja Franje Josipa I. 12. travnja 1860. godine utemeljeno je Kraljevsko gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima. Tako je Križevačko učilište utemeljeno prije Akademije znanosti i umjetnosti (1866), Modernog Sveučilišta u Zagrebu (1874), odnosno matematičko-prirodoslovnih odjela njegova Filozofskog fakulteta (1875) i prije Hrvatskog naravoslovnoga društva (1885).

Za povjesničare znanosti od osobitog je značenja utemeljenje Križevačkog učilišta zbog toga što na njemu, prvi put na tlu Hrvatske, započinje sustavna eksperimentalna nastava iz prirodnih znanosti. Premda su neke realke i realne gimnazije, na kojima su se osobito poučavale realne, prirodoslovne znanosti, imale nešto laboratorijskog posuđa i pripravaka u svrhu što zornije obuke, prvi uređeni kemijski laboratorij u Hrvatskoj nalazimo na Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima. Popularno je nazivan *Lučbarnica*, jer se kemija, prema **Bogoslavu Šuleku** (1816-1895) nazivala *lučba*. U tom laboratoriju su se uglavnom obavljala istraživanja tla, biljnih tvari i vina radi što zornije obuke, ali i po narodžbama izvan Učilišta. U njemu je tri godine djelovao i naš Milutin Cihlar Nehajev.

Prvi profesor kemije na Križevačkom učilištu bio je Čeh **Voitjeh Vávra** (Hrusice, Češka, 1842 - Križevci, 1892) koji je djelovao šest godina, a nakon njega za profesora dolazi Hrvat **Žiga pl. Šugh** (Velika, Hrvatska 1841 - Križevci, 1911), vjerojatno potomak **Jurja Suga**, profesora Zagrebačke akademije na prijelazu stoljeća. U doba kada Milutin Cihlar Nehajev radi na Križevačkom učilištu, predstojnik Agrikulturno-kemijskog zavoda najprije je bio **Ivan Kuria pl. Bogitić** dvije godine, a potom **Vladimir Njegovan** (1884-1971), koji je kasnije prešao u Zagreb i utemeljio Tehničku visoku školu, odnosno Tehnološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Žiga pl. Šugh, koji je u to doba bio u mirovini, važan je za križevačke godine Milutina Cihlara zbog toga što je Cihlar, zajedno sa Strohalom, stanovao i hranio

se u Šughovoj kući. Iz Strohalovog teksta vidi se da je Cihlar često uživao u pjevanju Šughove kćeri, primadone zagrebačke Opere, sopranistice **Milene Šugh-Štefanac** pri njenim posjetima roditeljskom domu.

DOKTORSKA DISERTACIJA I KEMIJSKI RAD MILUTINA CIHLARA

Nakon velike mature, Cihlar je studirao kemiju na Sveučilištu u Beču gdje je diplomirao, a potom i doktorirao temom *Der synthetische Isopropylacetaldehyd und sine Condensationproducte (Sintetski izopropilacetaldehyd i njegovi kondenzacijski produkti)*. Njegova disertacija je napisana rukom na sedamnaest stranica i sa šest literaturnih jedinica, a odnosi se na područje preparativne organske kemije. Naime, Cihlar je najprije pripremio izopropilcijanid iz izopropiljodida i cijankalija, a potom je pripremio izopropilacetaldehyd, pri čemu je za svaki pripremljeni spoj dao i CH analizu. Disertaciju je izradio pod voditeljstvom znamenitog kemičara i člana Carske akademije u Beču **Adolfa Liebena** (1836-1914). Lieben je u povijesti kemije poznat po pripadnosti školi još znamenitijeg kemičara i utemeljitelja eksperimentalne nastave organske i agrikulturne kemije u Europi i svijetu **Justusa von Liebiga** (1803-1873).

Po obrani doktorata (1903), Milutin Cihlar se vraća u domovinu, gdje je neko vrijeme suplent na hrvatskoj gimnaziji u Zadru i gdje pokreće časopis *Lovor* (1905), a potom odlazi u Zagreb, gdje je suradnik uglednog zagrebačkog dnevnika *Obzor* (1905, 1906). Po odsluženju kratkog vojnog roka u Rijeci (1906, 1907) odlazi u Trst, te dvije godine uređuje tršćanski list *Balkan*.

Iz Trsta se vraća u Zagreb, a odmah potom, kao da slijedi sadržaj svog romana *Bijeg*, krajem veljače 1909. odlazi u Križevce, gdje tri godine, do siječnja 1912, djeluje kao asistent u Agrikulturno-kemijskom zavodu Kraljevskog gospodarskog i šumarskog učilišta i gdje se ponovno bavi kemijom. Prema riječima njegovog križevačkog kolege Dragutina Strohala, Cihlar se tužio da je mnogo toga iz kemije zaboravio, ali isto tako da je ubrzo obnovio svoje znanje i uspješno obavljao sve laboratorijske analize umjetnih gnojiva, tla, mlijeka, mošta, vina i drugog. Dapače, u suradnji sa Strohalom, Milutin Cihlar je napisao i jedan kemijski rad pod naslovom *Einige kroatische Weine des Jahrgangs 1909. (Jedno hrvatsko vino iz 1909. godine)*, u kojem su opisane kemijske analize vina graševine s područja

Križevaca. Taj rad su objavili 1911. godine u časopisu *Zeitschrift für das landwirtschaftliche Versuchswesen in Österreich* (*Časopis za poljoprivredna istraživanja u Austriji*). Nehajev se uz njemački također služio francuskim, ali i engleskim jezikom, što je bila rijetkost u njegovo doba, a poznavao je i latinski. Djelovao je i kao član izdavačkog odbora glasila Križevačkog učilišta *Gospodarska smotra*.

Kada je trebao biti unaprijeđen u položaj pristava Agrikulturno-kemijskog zavoda, Milutin Cihlar Nehajev je naglo napustio Križevce, prihvatio mjesto suradnika *Jutarnjeg lista* u Zagrebu i nikada se više nije bavio kemijom.

USPOMENE DRAGUTINA STROHALA

Dragutin Strohal je prije dolaska Milutina Cihlara boravio pola godine u Križevcima. U doba trogodišnjeg Cihlarovog djelovanja oni su gotovo svaki dan bili zajedno, jer su radili u istom laboratoriju, te stanovali i objedovali u istoj kući kod već spomenutog Žige pl. Šugha. Stoga je dragocjeno doslovno prenijeti pretpisak iz *Hrvatske revije* (XVI, broj 9, 1943, str. 498-503) o Strohalovim uspomena.

USPOMENE NA MILUTINA NEHAJEVA

Radio sam već oko pola godine u kr. zem. agrikulturno-kemijskom zavodu u Križevcima kada je stigla viest, da je u tom zavodu postavljen asistentom Dr. Milutin Cihlar. Bilo je to u veljači ili ožujku 1909. godine. Cihlar je bio već poznat kao publicista, novelist, kritik, kao suradnik *Vienca*, *Nade*, *Lovora*, *Života*, a i drugih časopisa i neko vrijeme urednik *Obzora*, *Lovora*, a neposredno prije dolazka u Križevac bio je urednik *Balkana* u Trstu.

Bilo je godine 1909. u ranom proljeću, kada je jednog prije podneva ušao u moju radnu sobu, nakon uobičajenog kucanja na vratima, mlad čovjek (od 29 godina), srednjeg, gotovo niskog stasa u crnoj dugačkoj i nešto preširokoj kabanici. Lice mu je bilo blijedo, puno, zaokruženo, obrijano, pravilnih i prijatnih crta. Velike zelenkasto sive oči su bistro promatrale sviet. Čelo je bilo široko i razvijeno, a tamne kose su bile na stranu počesljane. Hodao je malim, dosta brzim koracima. Bio je to Dr. Milutin Cihlar. Meni se svidio na prvi pogled. Nije mnogo govorio.

Propitao se o vrsti rada u zavodu, pa onda o životu u Križevcima, o nastanbi i slično. Bio je obučen u tamno sivom salonskom odijelu s kaputom dugačkim do ispod koljena. Danas se oblače u takovo odijelo samo svećenici, dok je u ono vrijeme takovo odijelo služilo za svečane zgođe, posjete, za plesove, a nekoja gospoda su stalno nosila takovo odijelo - među takove je spadao i Cihlar.

Uveo sam ga u dom obitelji Šug, gdje je dobio nastanbu i prehranu za odštetu od nekih trideset ili trideset i pet forinti mjesečno. Asistentska plaća je iznosila pedeset i šest forinti.

Kod Šugovih sam se i ja hranio - dobro su nas hranili. Prava kafa sa škorupom i izvrstnim pecivom ili još boljim mliječnim i zaslađenim kruhom. Objed se sastojao od tri tečno priređena jela, a večera od dva jela. Na stolu je bilo uvijek i dobrog vina, pretežno graševine iz Šugovih vinograda. Cihlar je vino vrlo umjereno pio, premda ga je veoma hvalio. U ono se vrijeme u Križevcima vrlo dobro živjelo, pa je Cihlar bio upravo oduševljen, počeo je tako hvaliti kuhinju gospođe Šug, da smo se ozbiljno pobjavili za kvalitetu i kvantitetu naše hrane. Gospođa Šug je bila rođena Češkinja iz Praga, vrlo prijazna i inteligentna stara gospođa, marljiva i dobra domaćica, koja nije mogla živjeti bez posla, a to je jedan od razloga, da je držala na prehrani i stanu nekoliko ljudi. Bili su to činovnici i đaci. Gospođa je vodila cijelo gospodarstvo, jer je njezin muž, stari gospodin, bivši ravnatelj ratarnice, Žiga pl. Šug, bio bolehljiv čovjek. Pripoviedao nam je, da su njegovi bubrezi u mlađim godinama bili trajno preobterećeni filtracijom vina križevačkih gorica. Tako je on, nama kemičarima, stručno prikazao uzrok svoje bolesti. Sada je pio Apatovačku vodu s malinovim sokom, kojeg je gospođa Šug svake godine priredila u velikim količinama.

Kuća Šug je bila roditeljski dom bivše naše primadone zagrebačke opere Milene Šug-Štefanac.

Sobica, u kojoj je stanovao Cihlar, bila je malena i bez udobnosti, bila je i dosta tamna s izgledom na vrt. Na prozoru su bile rešetke. U toj sobici je Cihlar samo noćio, a i poslije objeda je spavao, - on je uobće rado spavao. Kroz dan se je zadržavao u agro-kemijskom zavodu. Bio je to mali, ali za ono vrijeme liepo uređen zavod, koji se nalazio u dvorišnoj zgradi u glavnoj ulici Križevaca, u blizini rimokatoličke župne crkve, ali na protivnoj strani. Bio je smješten u trim sobama. Dvije su sobe bile kemijske radionice, a treća je bila uredovnica sa stručnom kemijskom knjižnicom, zalihom kemikalija i aparaturom. Sobe su bile prostrane, svietle, s velikim prozorima. Imali smo svoj kućni vodovod, malu gasolin-plinaru,

pa smo upotrebljavali gasolin kao ogrievno sredstvo za pokuse, a i za razsvjetu pomoću Auerovih žarulja. Agro-kemijski zavod je uredio Dr. Milan Metelka, koji je kasnije bio imenovan profesorom kemije na bivšoj šumarskoj akademiji u Zagrebu. Opisane tri sobe su bile u vezi sa zavodom za eksperimentalnu kemiju, mineralogiju i botaniku. Taj zavod je bio smješten u dvjema sobama, a bila je tu i mala predavaonica. Iz Cihlarove se sobe preko dviju stuba dolazilo u taj zavod, u kojem je bio predstojnik profesor Milutin Urbani, u ono vrijeme još mladi, vrlo veseli gospodin, koji je uvijek znao pripoviedati različite anegdote. Dakle dva Milutina su bili prvi susjedi. Dobro su se slagali.

U tom našem zavodu je Cihlar bio vrlo zadovoljan. Predstojnik zavoda je bio ing. Kuria, a Cihlar i ja smo bili asistenti. Nas dvojica smo bili zaposleni samo s kemijsko-analitičkim poslovima i kemijskim naučnim izpitivanjima, a nismo imali veze s đacima višeg gospodarskog učilišta. Cihlar je kod svojeg nastupa izjavio, da je mnogo kemije zaboravio, a zaboravio je dapače i vagati na analitičkoj vagi. Brzo se opet uveo u taj posao, a počeo je i sistematski učiti kemiju po Hollemnovom učbeniku, dapače je o onom što je pročitao činio i bilješke. U agrikulturno-kemijskom radu smo se u glavnom služili poznatim Königovim priručnikom. Tu knjigu je Cihlar zvao svetim pismom agro-kemičara.

Iztraživali smo u glavnom umjetna gnojiva (superfosfat, Thomasovu trosku, čilsku salitru, amonijeve i kalijeve soli), zatim vina (specif. težinu, ekstrakt, alkohol, sveukupnu i hlapivu kiselinu, glicerin, mineralne sastojine, nitrate ..), iztraživali smo hranivu vrijednost mlieka, siena, žitarica, blitve i dr., a liečnici bi gdjekada poslali urin, u kojem je trebalo odrediti količinu sladora i bjelančevine, bilo je uz to i drugih prigodnih poslova. Cihlar se prihvatio posla ozbiljno, marljivo i s interesom, gdjekada je ostajao i preko uredovnog vremena u laboratoriju, osobito za ružnih, zimskih dana, jer smo u zavodu imali ugrijane sobe i dobru razsvjetu. Gdjekada smo izlazili u službene komisije, osobito u jesen, kada smo u okolišnim i zagorskim vinogorjima za vrijeme berbe oduzimali širu ili grožđe za provođenje vinske statistike. Cihlar je osobito rado polazio u takove berbe, bilo je tamo veselo, a tom prilikom je Cihlar sticao nova poznanstva u krugu imućnih vinogradara, koji su ga često i dobro ugostili. Bili su to vlastelini, župnici, apotekari, učitelji, občinski bilježnici, a i seljaci. Šira je u zavodu provrela do vina, koje smo kemijski iztražili. Posljedak jednog takvog iztraživanja je Cihlar sa mnom objavio pod naslovom: *Einige Kroatische Weine des Jahrganges 1909.* u Zeitschrift für das landwirtschaftliche Versuchswesen in Österreich XIV. 1911.

Prvih se nekoliko mjeseci, nakon svojeg dolazka u Križevce, Cihlar najviše družio sa mnom, pošto smo zajedno radili, a i hranili smo se zajedno. U podne, a i navečer smo išli iz zavoda pločnikom, a mimo križevačkih kanoničkih kurija, te pokraj grko-katoličke katedrale i biskupskog dvora. To je sve bilo ograđeno željeznom ogradom u malom parku, slično, kako je ograđena glavna sveučilišna zgrada u Zagrebu. Stigli smo za nekoliko minuta do Šugovih, ali smo gdjekada pred katedralom šetali do večere. Ujutro iza kave bi išli obratnim smjerom. Za liepih ljetnih dana bi poslije “laboratorija” prošetali do željezničke stanice ili na protivnu stranu sve do križevačkog groblja. Zalazili bi i u lepu križevačku okolicu. Tu bi gdjekada sastali gradskog fizika Dr. Gudruma-Oriovčanina. Bio je to krupan čovjek, prosiede brade s cvikerom na nosu obično je nosio na glavi cilindar, a u ruci veliki crveni, seljački kišobran, koji mu je služio i kao suncobran. Gundrum bi nam prilikom takove šetnje održao prigodno higijensko predavanje, savjetovao nam, da ne pijemo alkoholna pića, da ne pušimo, da ne jedemo mesa i slično.

Cihlar se nije sprijateljio s Gundrumom, dapače ga je izbjegavao.

Gdjekada bi Cihlar i ja otišli poslije laboratorija u Šugov vrt, gdje bi igrali šah. Cihlar se znao uzrujati, kad bi izgubio igru. Preko nedjelje je obično odlazio u Zagreb. Iz Zagreba bi znao donieti novine, ilustracije, knjige. Prigodom nekog svečanog dana je donio iz Zagreba veliku tortu iz slastičarne Koudelka, pa nas je pogostio. Drugom jednom prilikom je donio sadrenu bistu, djelo Valdeca *Cave criticum*, koja je prikazivala Lunačeka sa zataknutim pišaćim guščim perom iza uha. Ta bista je odsada resila Cihlarovu sobicu. Iz te sobice su se gdjekada širili u križevačku tihu noć zvukovi violine. Cihlar je bio muzikalan i volio je muziku. Jednom zgodom mi je rekao, da bi njega zadovoljio i takav život, koji bi izpunio muzikom, studijem filozofije i igrom šaha... To je bilo njegovo častivo razpoloženje. Cihlar je volio pripoviedati o beletristici, o kulturnim i o socijalnim pitanjima. O politici nismo gotovo nikada razgovarali. Sjećam se, da sam jednom prilikom navratio razgovor na tadanje političke prilike. U onim danim je banovao Dr. Tomašić, kojega je Cihlar smatrao sposobnim političarom, te vrlo naobraženim i inteligentnim čovjekom, sa zadovoljstvom je opisivao originalnost i tvrdoglavost Tomašićevu.

O jednom iztaknutom javnom hrvatskom političaru i opozicionalcu, u kojeg je naša javnost polagala velike nade, izrazio se Cihlar, da od njega ne možemo očekivati ništa veliko ili osobito, pošto taj gospodin treba za svoju toaletu dnevno oko tri sata. Kasnije je taj gospodin ipak postao jedan od vodećih hrvatskih političara.

Kad je Cihlar stekao veći krug poznanstva bivale su naše šetnje rjeđe. Počeo je zalaziti u gostionice, gdje se sastajao s križevačkim građanima, pretežno s križevačkom inteligencijom uz čašu pive ili vina. Događalo se, da bi izpio i preveliku količinu alkoholnih pića. U takvom slučaju je izgubio dar normalnog prosuđivanja, ali je zadržao svoju aktivnost. Pod uplivom alkoholne omame znao je biti pustopašno veseo. Držao je svojem društvu predavanja, koja ne bi podniela kritiku. Dogodilo se, da bi prišao ciganima-muzikantima, uzeo im violinu, pa bi s ciganima svirao, dirigirao im i davao im upute, a grdio bi ih kad ga ne bi slušali. Kad se previše predao ovakvom društvenom životu ja bih ga korio, premda sam bio mlađi od njega. Nije mi zamjerao, dapače me zamolio, da pripazim na njega i ovlastio me, da smijem u takvim prilikama upotriebiti i drastična sredstva. To je bila teška zadaća, a ja obično nisam bio u takvim zgodama u njegovoj blizini. Znao se dogoditi, da bi ga u kasne sate njegovo društvo napustilo, otišli bi kući spavati, ali Cihlar bi potražio drugo društvo.

Ovi ljudi su rado primili gospodina doktora u svoje društvo, dapače bi mu nazdravljali, slavili bi ga, a on bi pod uplivom alkoholnog otrovanja svašta govorio na radost i veselje pijanih malograđana.

Događalo se također, da bi u takvom stanju pao i u melankolično očajanje. Jednog se jutra, iza ovako provedene noći, proširio glas, da se doktor otrovao. Progutao je te noći, očito zabunom, neki prašak, koji je izvadio iz džepa, ali je liečnik odmah izprao želudac, pa je i taj događaj preživio bez ozbiljnih posljedica.

Iza te zgrade nije htio razgovarati. Znao se povući i izbjegavati društvo. Znao se zavjetovati, da ne će petnaest dana ili mjesec dana ni okusiti vina. U takvom pokajničkom periodu svojeg života bismo Cihlar i ja ponovo nastavili svoje šetnje i razgovore. Cihlar bi sada ponovno poslije večere odilazio u svoju sobicu, pa bi guslao ili bi čitao. U ono je vrijeme čitao: Poviest novije ruske književnosti od Skabiševskoga (Matica Hrvatska), onda bi čitao poviest filozofije od Schweglera u Reclamovoj biblioteci, zatim Conradovu nacionalnu ekonomiju, a neko je vrijeme s velikim zanimanjem čitao Strindbergova djela u njemačkom prievodu. Na jednom mjestu se Strindberg podrugljivo oborio na kemiju, a Cihlar je s velikim užitkom citirao Strindbergove prividno oštroumne dokaze, što je očito odgovaralo samo časovitom takvom Cihlarovom raspoloženju.

Cihlar je osobito volio Dostojevskog, Tolstoja i Turgenjeva.

Prilikom Tolstojeve smrti 1910. godine održao je Križevčanima predavanje o Tolstojevu životu i o njegovim djelima. Prikazao je njegovo značenje u

svečovječjoj kulturi. Predavao je bez bilježaka, slobodno, na ugodan i publicistički način. Prikazao ga je apostolom istinskog kršćanstva.

Od naših pjesnika je osobito volio u ono doba Domjanića, koji je baš izdao zbirku pjesama pod naslovom *Pjesme*, pa mi je i na glas sa zanosom čitao nekoje od tih pjesama.

Jednog liepog ljetnog predvečerja smo otišli ranije do Šugovih u namjeri, da će Cihlar zamoliti Milenu, da nam nešto pjeva; ona se baš vratila kući na ferije iz Darmstadta, gdje je bila angažirana kao primadona u svojstvu Wagnerijanke. Milenu nismo našli kod kuće. Ipak smo ušli u sobu, u kojoj je bio glasovir. Cihlar je sjeo za glasovir. Obasjavale su ga posljednje sunčane zrake, a ja sam ga promatrao i pričiniilo mi se kao da u licu malo sliči Ludwigu van Beethovenu (osobito u partiji oko ustiju), ali nije ima Beethovenovu kosu. Cihlar je bio te večeri vrlo raznježen, ispod njegovih prstiju su se naskoro razvili zvukovi Dvoržakovih slavenskih plesova. Zatim se uozbiljio i sledile su nekoje partije iz Verdijeve muzike, iz *Otela*. Zvukove glasovira bi iznenada popratio u nekoj ekstazi uzklikom: “Desdemona, ah, mrtva, mrtva! O Desdemona!”

Taj intimni improvizirani koncert je završio s Leoncavallom: “Ridi Pagliaccio, sul tuo amore infranto! Ridi del duol che t’avvelena il cor!”

Te stihove je uz glasovirsku pratnju odpjevao u nekoj ekstazi svojim malo hrapavim glasom. Završio je uzklikom: “La commedia é finita!...”

Ja sam bio publika, slušao sam harmonične zvukove i promatrao sam Cihlarovo muzikalno uzbuđenje i igru boja sunčane svjetlosti na njegovom bledom licu. Svršetak svake arije bih ja popratio pljeskom, a Cihlar bi gracioznim glumačkim poklonom zahvalio na odobravanju. Bilo je to krasno predvečerje u seoskoj tišini, a kad smo izašli pred kuću zazvonio je anđeoski pozdrav s tornja župne rimokatoličke crkve. Cihlar je skinuo šešir, prekrstio se, a kada je zvono zamuknulo ponovno se prekrstio i onda pokrio glavu šeširom. I u podne se Cihlar na ulici, na glas zvona, predao ovakovoj vidljivoj pobožnosti. O svojim religioznim osjećajima nije htio samnom razgovarati i uzrujao se, kad sam jednom zgodom posumnjao u njegovu pravu pobožnost.

Nekoliko puta je sklonuo Milenu, da nam pjeva. Pjevala je odlomke iz Walküra i još nekih opera. Cihlar bi je hvalio, ali bi i prigovarao i savjetovao. Milena je bila mlada, temperamentna i obiestna, gdjekada bi hotice pogriješila, a Cihlar bi tom prilikom skočio, planuo kao dirigent po zvanju. Milenu je zabavljalo njegovo uzrujavanje, a napokon bi mu rekla: “Slušajte, ja znam i ovako pjevati...”

Cihlar je bio neko vrijeme i dirigent u križevačkom pjevačkom društvu, pa je dapače vrlo marljivo vježbao mješoviti pjevački zbor, a sa svojim zborom je i javno nastupio s osobitim i biranim rasporedom.

Na šetnjama smo gdje kad razgovarali i o najrazličitijim sveljudskim pitanjima. Takvi razgovori su imali više karaktera dociranja, jer Cihlar je rado poučavao. U ono su vrijeme bile aktuelni Häckelovi "Welträtsel", a također i Büchnerovo tumačenje bivstva sile i tvari (Kraft und Stoff). Cihlar je rado protuslovio i pobijao tuđe mišljenje, pa tako je svakom zgodom pobijao dapače omalovažavao i podrugivao se Häckelovom "monizmu". Ne znam, je li to bio Cihlarov originalan sud ili je bio pod utjecajem Häckelovih mnogobrojnih protivnika, koji su se javljali već od godine 1900. Rado sam slušao takova tumačenja, pa makar sam ja bio gdje kada i drugog mišljenja, jer je svoje gledište Cihlar uvijek branio inteligentno i rječito.

Slaba strana Cihlarova je bila ekonomsko sređivanje svojeg života - nikad nije imao dosta novaca. Plaću smo dobivali često u zlatnom novcu, ali Cihlar je zlato odmah promienio u papirnati novac, jer ili se bojao da izgubi zlatni komad ili se bojao da će ga izdati umjesto sitnog bakrenog novca, ali i papirnati novac je brzo nestao. Jednom prilikom sam mu rekao, da bi i on mogao urediti svoja teška novčana pitanja na razmjerno jednostavan način, kako je preporučio Carnegi. Taj savjet mu se sviđao, ali ga ipak nije upotriebio. Cihlar je vjerovao i u sretan slučaj, pa je kupovao često i srećke; tvrdio je, da i nada, u kojoj živi, vriedi onaj novac, koji je izdao za srećku.

U Križevcima je stekao prijatelja, pa se veselio kada bi ga koji prijatelj ili znanac pozvao na večeru. Rado je zalazio križevačkom uvaženom građaninu gospodinu Heršaku, gdje je imao priliku uživati pravu križevačku gostoljubivost, a vrlo se veselio kad bi bio pozvan na ribe, na večeru, koja je ujedinila dobre običaje našeg Primorca i Križevčana, a takovu večeru je znao upriličiti Primorac, tadanji kotarski sudac u Križevcima, gospodin Baćac sa svojom gospođom.

Vrlo se radovao Cihlar, kad bi ga posjetili prijatelji iz Zagreba dr. Željko Mažuranić i drugi. Tom prilikom je Cihlar nestao iz Križevaca na neka tri dana, a da nije nitko znao kamo je otišao sa svojim prijateljima. Kad se vratio bio je izmoren i slomljen.

Iza Nove Godine 1911. sam ja otišao iz Križevaca u Beč na stručnu specijalizaciju, pa sam se tako rastao s Cihlarom. U to vrijeme je Cihlar bio član

izdavačkog odbora, koji je izdavao stručni list *Gospodarsku smotru* u ime profesorskog zbora Višeg gospodarskog učilišta u Križevcima. Cihlar je bio od velike koristi izdavačkom odboru sa svojim iskustvom na novinskom polju.

Svršetkom godine 1911. sam se povratio u Križevce, ali sam Cihlara našao nezadovoljnog, i ako je bio već i napredovao do položaja pristava agro-kemijskog zavoda. Njegova nemirna narav nije mogla i dalje podnositi miran laboratorijski kemijski rad. Probudili su se njegovi stari instinkti, pa je početkom 1912. godine upotriebio priliku, koja mu se pružila pod vladom bana Cuvaja, da preuzme mjesto glavnog suradnika *Jutarnjeg Lista*. Tom prilikom smo se ponovno rastali. Cihlar je bio u Zagrebu opet u svojem pravom elementu - tu smo se kasnije riedko sastajali.

Sačuvao sam ugodnu uspomenu na Cihlara iz tih dana naše mladosti i moram reći da je svoj mladenački život i svoju narav prikazao u svojem romanu *Biegu* iskreno i vjerno. *Bieg* je napisao neposredno prije nego je došao u Križevce, a njegov boravak u Križevcima sam shvatio kao prevremeni bieg iz njegove životne bure.

Živio je petdeset godina, a od toga je proveo kao “izbjeglica” tri godine u Križevcima, kao kemičar i državni činovnik, napustivši samo privremeno publicistiku i beletristiku.

Dragutin Strohal

Premda je i Strohal poslije došao u Zagreb na mjesto profesora Visoke pedagoške škole, rijetko se viđao s Milutinom Cihlarom. Njegovi putevi su se, nakon Križevaca, uglavnom razišli.

LITERATURA

1. S. Paušek-Baždar, Važnost utemeljenja “Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva za razvitak prirodnih znanosti u doba hrvatskog narodnog preporoda”, *Naše teme*, god. 22, broj 7-8, Zagreb, 1989, str. 2139-2147.
2. *Spomenica o petdesetgodišnjem postojanju Križevačkog višeg gospodarskog učilišta i ratarnica u Križevcu*, Profesorski zbor Kr. višeg gospodarskog učilišta, Križevci 1910, str. 28-32.

3. *Izvješće o ustrojenju i radu Kr. Hrv.-slav. zemaljskog Agrikulturno-kemijskog zavoda u Križevcima*, napisao i izdao dr. Milan Metelka, sv. 1, Križevci 1904, str. 15, 16.
4. *Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. do 1925*, Zagreb 1925, str. 48, 49.
5. M. Cihlar Nehajev, *Bijeg*, Zagreb 1909.
6. S. Nikolić i N. Trinajstić, Milutin Cihlar Nehajev kao kemičar, *Kemija u industriji*, sv. 49, broj 3, Zagreb 2000, str. 111-117.
7. S. Paušek-Baždar, Kemičari na Kraljevskom gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima, *Spomenica o devedesetoj obljetnici postojanja Agrikulturno-kemijskog zavoda u Križevcima*, Poljoprivredni institut i Ogranak Matice Hrvatske, Križevci 1993, str. 21-29.
8. D. Grdenić, Prvi hrvatski kemičari, *Kemija u industriji*, sv. 42, broj 6, Zagreb 1993, str. 175, 176.